

BERLİN KONFERANSI VE LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

ŞUBAT 2020 · SAYI 310

BERLİN KONFERANSI VE LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

COPYRIGHT © 2020

Bu yayının tüm hakları SETA Siyaset, Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı'na aittir. SETA'nın izni olmaksızın yayının tümünün veya bir kısmının elektronik veya mekanik (fotokopi, kayıt ve bilgi depolama vd.) yollarla basımı, yayımı, çoğaltılması veya dağıtımı yapılamaz. Kaynak göstermek suretiyle alıntı yapılabilir.

SETA Yayınları

ISBN: 978-625-7040-22-8

Uygulama: Erkan Söğüt

Baskı: Turkuvaz Haberleşme ve Yayıncılık A.Ş., İstanbul

SETA | SİYASET, EKONOMİ VE TOPLUM ARAŞTIRMALARI VAKFI

Nenehatun Cd. No: 66 GOP Çankaya 06700 Ankara TÜRKİYE

Tel: +90 312 551 21 00 | Faks: +90 312 551 21 90

www.setav.org | info@setav.org | @setavakfi

SETA | İstanbul

Defterdar Mh. Savaklar Cd. Ayvansaray Kavşağı No: 41-43

Eyüpsultan İstanbul TÜRKİYE

Tel: +90 212 395 11 00 | Faks: +90 212 395 11 11

SETA | Washington D.C.

1025 Connecticut Avenue, N.W., Suite 410

Washington D.C., 20036 USA

Tel: 202-223-9885 | Faks: 202-223-6099

www.setadc.org | info@setadc.org | @setadc

SETA | Kahire

21 Fahmi Street Bab al Luq Abdeen Flat No: 19 Cairo EGYPT

Tel: 00202 279 56866 | 00202 279 56985 | @setakahire

SETA | Berlin

Französische Straße 12, 10117 Berlin GERMANY

Tel: +49 30 20188466

SETA | Brüksel

Avenue des Arts 27, 1000 Brussels BELGIUM

Tel: +3226520486

İÇİNDEKİLER

ÖZET	7
GİRİŞ	8
BERLİN'E GİDEN SÜREÇ	9
TÜRKİYE İLE LİBYA ARASINDA İMZALANAN ANTLAŞMALAR	10
BERLİN KONFERANSI VE DEKLARASYONU	11
LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ	14
SONUÇ	15

YAZAR HAKKINDA

Emrah Kekilli

2009'da Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'nden mezun oldu. 2015'te Bilgi Üniversitesi Tarih Bölümü'nde yüksek lisans eğitimini tamamladı. 2012'de Anadolu Ajansı temsilcisi olarak Libya'ya giden Kekilli 2013 itibarıyla bu ülkede faaliyet gösteren bir Türk şirketinde yönetici olarak çalıştı. 2015'te Türkiye'ye dönerek uluslararası basın kuruluşları için Arapça-Türkçe tercümanlık yaptı. Çalışmalarını Libya'yı merkeze alarak Arap dünyası üzerine yoğunlaştırmaktadır. Arap dünyasındaki bölgesel aktörlerin dış politika stratejileri, küresel aktörler ve bölgesel aktörler arasındaki ittifaklar ve çatışma alanları, dini hareketlerin bölgesel dengeler içinde oynadığı roller, Filistin sorununun Arap dünyasının geleceği açısından önemi gibi ana başlıklar çerçevesinde bölgeye ilişkin araştırmalarını sürdürmektedir.

ÖZET

Bu analiz Berlin Konferansı'na giden süreci, konferansın niteliğini, Berlin Deklarasyonu'nun içeriğini ve bu bağlamda Libya krizinin geleceğini ilgili bütün aktörlerin pozisyonlarını değerlendirerek ele almaktadır.

Bu analiz Berlin Konferansı'na giden süreci, konferansın niteliğini, Berlin Deklarasyonu'nun içeriğini ve bu bağlamda Libya krizinin geleceğini ilgili bütün aktörlerin pozisyonlarını değerlendirerek ele almaktadır. Bu analizin iddiası içerik ve önerdiği yol haritası açısından Libya krizinin çözümü için bir zemin oluşturabilecek olmasına rağmen Berlin Konferansı'nın –Hafter ve destekçilerinin Libya Siyasi Anlaşması'nı (LSA) boşa çıkartmasına benzer şekilde– Berlin sürecini de anlamsızlaştırmak istediği yönündedir. Analiz, Berlin süreci ya da siyasi çözüm için başlatılacak herhangi bir inisiyatifin başarılı olmasının ancak Hafter'e bağlı güçlerin geriletilmesiyle mümkün olacağını öne sürmektedir. Analiz yazılırken geçtiğimiz bir yıl içinde, birebir görüşme yapılan çok sayıda Libyalı karar alıcı ve siyaset yapıcının görüşleri, bölgesel ve küresel dengeler dikkate alınarak değerlendirilmiş, ilaveten konuya ilişkin Arapça ve İngilizce analizler dikkatli bir şekilde incelenmiştir.

GİRİŞ

İki ülke arasında imzalanan mutabakat muhtıralarıyla Libya, Türkiye'nin öncelikli dış politika konularından birine dönüşmüştür. Akdeniz'de Türkiye aleyhtarı kampın 2003'ten bu yana izlediği düşmanca tutum karşısında Türkiye enerji denkleminde dair hak ve çıkarlarını müdafa etmek ve mavi vatanın müdafaasında kararlılığını göstermek için aldığı tedbirleri artırmıştır.¹ 2019'da yaşanan gelişmeler çerçevesinde Türkiye ile Libya arasında Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nın resmîyet kazanmasıyla Akdeniz'de Türkiye karşıtı kampın attığı bütün adımlar boş

1. 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesi'nin 74. ve 83. maddeleri antlaşmanın amaç ve uygunluğunu göstermektedir.

çıkarılmıştır. Bu vesileyle Akdeniz'deki enerji denkleminde Türkiye lehine pozisyon alan Libya'daki Ulusal Mutabakat Hükümeti (UMH) ve Libya siyaseti de Türkiye'nin dış politika önceliklerinden birine dönüşmüştür. Türkiye bu münasebetle Libya'ya ilişkin askeri, siyasi ve diplomatik olarak üç boyutlu bir dış politika sürecini inceliklerle yürütmeye başlamıştır.

Milis lider Hafter'in 4 Nisan'da Trablus'a saldırmasıyla Libya krizi yeni bir boyut kazanmıştır. Hafter 2014'ten bu yana Trablus'a askeri olarak gireceğini açıkça ifade ederken Trablus'taki meşru aktörlere "Buna müsaade etmeyiz" şeklinde güvence veren küresel aktör ve kurumların ikiyüzlü bir politika takip ettiği süreç içerisinde net olarak görülmüştür. Uluslararası toplumun ana aktörlerinin 4 Nisan saldırısına verdiği tepkilerden Hafter'in Trablus'a girişini bekledikleri, girdiği anda durumu kabul ederek meşruiyetini tasdik edecekleri anlaşılmıştır. Dahası Fransa gibi Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi (BMGK) üyesi bir ülkeye ait silahlar BMGK'nin ambargo uyguladığı Hafter'in karargahından çıkmıştır. 4 Nisan saldırısıyla birlikte Libya'ya ilişkin siyasi çözümün ancak askeri dengelerin sahada UMH lehine değiştirilmesiyle mümkün olacağı açığa çıkmıştır.

Türkiye'nin Libya'daki müttefikleri UMH ile birlikte yaptığı oyun kurucu hamleler bölgesel ve küresel aktörleri Libya'da pozisyon değiştirmeye zorlamıştır. Türkiye ve UMH'nin Akdeniz'de attığı adımlar, Akdeniz'deki ana aktörler ve onların küresel müttefiklerini Türkiye ve Libya'nın lehine pozisyon değiştirmeye mecbur bırakmıştır. Buna rağmen Türkiye karşıtı güçler Hafter'i destekleyerek onu Trablus'u yöneten siyasi bir aktöre dönüştürme gayretlerini sürdürmektedir. Fakat Türkiye ve UMH arasında imzalanan Güvenlik ve Askeri İşbirliği anlaşması çerçevesinde taraflar arasında artan askeri ve savunma alanındaki iş birliği Hafter'in ilerle-

yişini durdurmuş ve onu destekleyenlerin Libya'da yabancı aktörlerin ajandasını temsil eden askeri bir diktatörlük kurma hedeflerini akamete uğratmıştır. Türkiye ve UMH'nin birlikte attığı adımlarla Libya krizinde askeri çözümü savunan aktörler Berlin'de siyasi çözüme evet demek zorunda kalmış ve siyasi çözümün uygulanması için BM Libya Misyonu görevlendirilmiştir.² Fakat Hafter ve destekçilerinin 2015 sonunda imzalanan LSA'dakine benzer şekilde Berlin Deklarasyonu'nun da altını oymak istediği görülmektedir.

BERLİN'E GİDEN SÜREÇ

Hafter Mayıs 2014'te gerçekleştirdiği darbe girişiminden bu yana Trablus'a silah zoruyla girme niyetini açıkça ifade etti, her türlü siyasi çözüm girişimini akamete uğrattı ve 4 Nisan'da Trablus'a saldırarak askeri çözümde ısrarcı olduğunu net şekilde ortaya koydu. Mayıs 2014'te başlattığı operasyonda Trablus'taki Zintanlı bazı gruplarla anlaşarak kendisinin doğu bölgesini, müttefiklerinin de Trablus'u ele geçirmesini planlıyordu. Ülkeyi askeri bir meclisle yönetmek istediğini de ilan ediyordu. 2014'te gerçekleştirilen seçimlerle göreve gelen Temsilciler Meclisi (TM) ve 2012'de gerçekleştirilen seçimlerle göreve gelen Milli Genel Kongre (MGK) heyetleri arasında Fa'sta müzakereler devam ederken askeri operasyonlarını sürdürdü. 2015'in sonunda imzalanan LSA'dan doğan ve Birleşmiş Milletlerin (BM) Libya halkının tek meşru temsilcisi olarak tanıdığı Başkanlık Konseyi (BK) ve ona bağlı UMH Mart 2016'da Trablus'ta göreve başladı. Hafter BK'yi ve UMH'yi tanımadığını açıklayarak ülkenin doğusunda UMH'ye bağlı

olduğunu açıklayan askeri kurumlara saldırılarını sürdürdü. O tarihte Trablus'a girmek istediğini her vesileyle açıklıyor fakat başta BM Libya Misyonu olmak üzere uluslararası toplum yaşananlar karşısında sessizliğini koruyordu. 2017, 2018 ve 2019'da Trablus'a yürümek için Cufra, petrol hilali ve Fizan'da saldırılarını sürdürdü. Misrata'yı sahil yolundan aşamadığı için güneyden dolanarak Trablus'a girmek istediği oldukça açıktı. Gıryan'da ve Tarhuna'da bazı milis liderleriyle finansal zemininde uzlaşıp onlarla iş birliği yaparak 4 Nisan'da Trablus'a saldırdı. Bu süreçlerin tamamında Fransa tarafından Hafter'in askeri kazanımları siyasi kazanıma dönüştürülmesi istenmiş, "siyasi çözüm" başlığı altında Paris yönetimi tarafından Hafter muhatap kabul edilmiş, BM Libya özel temsilcisi ve BM genel sekreteri onun ayağına kadar gitmiştir.³

Hafter Trablus'a saldırdığında Hafter destekçileri ve onları destekleyen küresel aktörler ve kurumlar Hafter'in Trablus'a girerek kontrolü sağlamasını beklemiştir. Hafter, Trablus saldırısını gerçekleştirmeden ana destekçisi Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Mısır ve Fransa'dan ciddi anlamda askeri yardım aldığından dolayısıyla bu ülkeler bu saldırının azmettiricisine dönüşmüştür.⁴ UMH'nin yaptığı operasyon sonucu Hafter'in Gıryan'da ele geçirilen karargahında bu ülkelere ait silahlar bulunmuştur. Rusya ve ABD, Hafter'in Trablus'a saldırısını ve mezkur yerleşim yerini ele geçirme planlarını tasvip eden bir noktada konum almışlardır. Trump 19 Nisan'da Hafter ile telefon görüşmesi gerçekleştirerek bunu "Terörle mücadelede iyi iş çıkartacağız" şeklinde sosyal medya hesabından duyurmuş, Trablus'ta BM'nin yetkilen-

2. Abdulkader Assad, "UN Security Council Calls On Libya's Conflict to Reach Ceasefire, Resume Political Process", Libya Observer, 22 Ocak 2020, <https://www.libyaobserver.ly/news/un-security-council-calls-libya-conflict-parties-reach-ceasefire-resume-political-process>, (Erişim tarihi: 16 Şubat 2020).

3. "UN Chief Guterres Holds Talks with Libyan Military Commander Haftar", *Daily Sabah*, 6 Nisan 2019.

4. Wolfram Lacher, "International Schemes, Libyan Realities", SWP Comment, (Kasım 2019), https://www.swp-berlin.org/fileadmin/contents/products/comments/2019C45_lac.pdf, (Erişim tarihi: 15 Şubat 2020).

dirdiği meşru hükümete saldıran bir milis lideri meşruiyet kazandırmak istemiştir. BM genel sekreteri, kendisi henüz Libya'dayken Hafter milislerinin Trablus'a saldırmasına rağmen duruma ilişkin bir eleştiri yapmaktan kaçınmıştır. BM Libya Misyonu ve Gassan Selame ise sanki "Hafter nasıl olsa Trablus'a girecek, aleyhinde açıklama yapmayalım" dercesine haftalarca sessiz kalmıştır. Yani bütün aktörler "Nasıl olsa Hafter Trablus'a girecek karşımıza almayalım" dercesine bir tutum takınmıştır.

Hafter, uzun süre Trablus'a girememiş, özellikle Gıryan'da ağır yenilgiye uğramış ve bunun üzerine BAE'nin finanse ettiği Wagner isimli Rus özel savunma şirketinin askerleri Hafter saflarında görünmeye başlamıştır. Hafter'e bağlı birlikler kendisine verilen bütün silahlar, Afrika'lı paralı savaşçılar ve küresel kabule rağmen "Yetmiş iki saatte gireceğim" dediği Trablus'a aylarca girememiş, üstüne üslük 26 Haziran 2019'da Gıryan'daki merkezi karargahını kaybetmiştir. Gıryan'da ele geçirilen silahlar Hafter destekçilerini zor durumda bırakmıştır. Gıryan yenilgisinin ardından Hafter'in mevcut asker ve silah kapasitesiyle Trablus'a girmesinin mümkün olmadığı görülmüştür. Bunun üzerine Hafter'in ana destekçisi BAE bu sorunu çözmek için Rus paralı askeri şirketi Wagner ile anlaşmıştır. Mart 2019 itibarıyla Wagner'in Rus paralı askerleri cephelerde görülmüş⁵ ve Hafter güçleri özellikle Trablus'un güney hattındaki Salahattin'deki birçok cephede ilerleme kaydetmeye başlamıştır. Savaşma ve silah kullanma açısından Libya'da şu ana kadar var olan askeri dengeleri tamamıyla değiştiren Wagner'in paralı askerleri sahadaki durumu Hafter'in askeri çözümde ısrarcı olması yönünde etkilemiştir. Temmuz 2019'da duyurulan inisiyatifle başlayan Berlin Barış Süreci

müzakerelerde ifade edilen çatışma ortamını sonlandırarak siyasi çözüm zemini oluşturmak için başlatılmıştır.

TÜRKİYE İLE LIBYA ARASINDA İMZALANAN ANTLAŞMALAR

Libya politikasında her zaman siyasi çözüm ve uzlaşmayı savunan Türkiye sahada ilerleme kaydeden Hafter'in siyasi çözümü baltalamayı sürdüreceğini görmüştür. Bu münasebetle müttefikleri UMH'den gelen talep üzerine Libya ile 27 Kasım 2019'da Güvenlik ve Askeri İşbirliği ve Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası'nı imzalamış ve TBMM'den geçen tezkere Cumhurbaşkanlığına Libya'ya asker sevki yetkisi vermiştir.⁶

Yukarıda ifade edildiği üzere Hafter 2014'ten bu yana BAE ve Mısır'ın kendisine sunduğu askeri destek, Fransa'nın sahiplenmesi, ABD'nin sessizliği ve son olarak Wagner'in vurucu gücüyle askeri olarak ilerleme kaydetmiş, sahada kazandığını siyasi müzakere masasında tescil ettirmek istemiştir. Bu münasebetle Hafter sahada ilerledikçe, Hafter destekçileri müzakere masalarını onun askeri kazanımlarının siyasi tescili olarak kurgulamıştır. Libya'da 2014'ten bu yana yaşanan sürecin idrakinde olan Trablus'taki meşru politik aktörler ve Türkiye'deki politika yapıcılar Hafter sahada ilerledikçe o ve destekçilerinin siyasi çözüme yanaşmayacağını hesap ederek sahadaki askeri dengeleri UMH lehine değiştirmek istemiştir. Bu münasebetle UMH ve Türkiye arasında 27 Kasım 2019'da iki mutabakat muhtırası imzalanmıştır. Bu mutabakat muhtıraları 5-21 Aralık arasında TBMM'de onaylanarak yürürlüğe girmiştir. Bu mutabakat muhtıralarına istinaden TBMM 2

5. Alec Luhn ve Dominic Nicholls, "Russian Mercenaries Back Libyan Rebel Leader as Moscow Seeks Influence in Africa", *Telegraph*, 3 Mart 2019.

6. "Libya'nın Başkentinde Türkiye'nin Tezkere Kararı Kutlandı", *Anadolu Ajansı*, 3 Ocak 2020.

Ocak 2020’de Cumhurbaşkanlığına Libya’ya asker sevki yetkisi vermiştir.

Bu anlaşma çerçevesinde Türkiye ve Libya arasındaki savunma ve güvenlik iş birliği artırılarak siyasi çözüm için uygun ortam hazırlanmak istenmektedir. Libya ile Türkiye arasında imzalanan askeri ve güvenlik konularını kapsayan mutabakat muhtırasına genel anlamda bakıldığında taraflar arasında birçok alt başlığa yayılmış kapsamlı bir iş birliğinin resmi olarak tescil edildiği görülmektedir. Bahsi geçen anlaşma Türkiye tarafından Libya tarafına eğitim, tecrübe aktarımı, danışmanlık konularının yanı sıra planlama ve malzeme desteği, talep durumunda savunma ve güvenlik iş birliği ofisi kurulması, bakım, onarım, liman ve müşavirlik desteği sağlanması, bina ve arazi tahsisi gibi alanları da kapsamaktadır. Aynı zamanda tatbikat ve eğitimlere ortak katılım, güvenlik ve teknolojik araştırma alanlarına ilişkin bilgi ve tecrübe değişimi gibi alanları da kapsayan anlaşma ile Ocak’ın başında Türkiye, Libya’da korgeneral düzeyinde bir hareket merkezi kurmuştur.

Türkiye’nin Akdeniz’deki enerji denkleminde hak ve çıkarlarını koruması ve mavi vatan müdafaası Ankara’nın Libya politikasının temel parametrelerinden biridir. Türkiye ve Libya arasında yapılan anlaşma, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin (GKRY) savunduğu, AB’nin desteklediği Sevr niteliğindeki Seville Haritası üzerinden Türkiye’nin kıta sahanlığını 41 kilometre olarak tayin etmek isteyenlerin oyununu bozmuştur. Bu anlaşmayla birlikte Türkiye’nin Akdeniz’deki kıta sahanlığı 370 kilometre olarak tescil edilmiştir.⁷ Yunanistan-Mısır ve Yunanistan-GKRY arasında Türkiye’nin hak ve çıkarlarının gasp edilmesine imkan sunacak bir anlaşma yapılması olanağı ortadan kalkmış-

tır. Türkiye ile Libya arasında sınırlandırılan deniz yetki alanı şeridi Yunanistan ile GKRY-Mısır arasında bir kalkan şeklinde yer almaktadır. Uzmanlar Akdeniz’deki doğal gaz rezervlerinin 122 trilyon metre küp olduğunu tahmin etmektedir. İsrail ve Mısır’ın doğal gaz üretimlerine ilaveten GKRY sondaj faaliyetlerini yürütmekte, kendisini Akdeniz’in stratejik öneme sahip aktörü olarak takdim etmektedir. Türkiye ile Libya arasında imzalanan bu anlaşmayla Türkiye Akdeniz’deki enerji denkleminin tam merkezine oturmuştur.

Türkiye ile Libya arasında imzalanan bu anlaşmayla Türkiye Akdeniz’deki enerji denkleminin tam merkezine oturmuştur.

BERLİN KONFERANSI VE DEKLARASYONU

Temmuz 2019’da müzakerelere başlanılan ve 19 Ocak 2020’de düzenlenen Berlin Konferansı, Türkiye ve UMH arasındaki iş birliği olmasaydı muhtemelen Hafter destekçilerinin tesiri altındaki uluslararası toplumun Hafter’in Trablus’a silah zoruyla girişinin hukuki zemine oturtulduğu bir konferans olacaktı. Başta Fransa olmak üzere uluslararası toplum Hafter’in Trablus’a silah zoruyla girme senaryosuna hazırlanmıştı ve bunun nasıl meşrulaştırılacağı üzerine düşünülmekteydi. Eğer Hafter Trablus’a girebilseydi, Berlin’de bu oldubitti durum bir “gerçeklik” olarak nitelenecek bu durumu kabullenmesi için Serrac üzerinde üzerinde baskı kurulacak ve Hafter’in illegal varlığı yerel, bölgesel ve küresel aktörler tarafından hukuki bir zemine oturtulacaktı. Fakat Türkiye ve UMH arasındaki iş birliği saha dengelerini UMH lehine değiştirmiş, değişen saha dengeleri de bölgesel ve küresel aktörlerin pozisyonunu ciddi şekilde etkilemiştir.

7. Deniz Hukuku Sözleşmesi’nin 57 ve 76. maddelerinde belirtildiği gibi deniz alanlarının genişliği yeterli ise kıta sahanlığı kıyından itibaren maksimum 200 deniz miline uzanabilmektedir.

Türkiye'nin çabaları sonucu Berlin Deklarasyonu tarafların mevcut askeri dengelerinin kabullenildiği, Libya'ya ilişkin uluslararası mutabakatla çizilen meşruiyet sınırlarında bir siyasi çözümün onaylandığı ve buna ilişkin BM Libya Misyonunun yürüteceği uygulama planına desteğin açıklandığı bir platform olmuştur. Berlin Deklarasyonu'nda LSA'nın öne çıkan kurumları olan TM ve özellikle de Devlet Yüksek Konseyinin (DYK) rolünün azaldığı görülmektedir. Hükümeti onaylama yetkisinin sadece TM'ye verilip DYK'nin zikredilmediği dikkati çekmektedir.⁸ Hafter'ın illegal bir aktörden ziyade bir taraf olarak konumlandırıldığı ve deklarasyon çerçevesinde kurulacak komisyonlarda belirleyici aktöre dönüştürüldüğü görülmektedir.

Berlin Deklarasyonu uygun bir zemin oluşturulması durumunda Libya'da sivil ve demokratik bir devlet kurulması ve ülkede askeri, siyasi, ekonomik ve toplumsal reformların yapılacağı yeni bir sürecin başlangıcı olabilir. Aşağıda ifade edilen maddelerin Hafter ve destekçileri tarafından yapıcı ve uzlaşmacı bir tavırla mı yoksa yıkıcı ve oyun bozucu bir tavırla mı yorumlanacağını Libya'daki askeri dengeler belirleyecektir.

Deklarasyonun 9. maddesinde "Silahlı grupların ve milis kuvvetlerinin silahsızlandırılmasına yönelik tüm tarafların atacağı güvenilir adımlar dahil olmak üzere, Libya toprakları üzerindeki hava operasyonları dahil, tüm düşmanlıkların kapsamlı ve kalıcı bir şekilde sonlandırılması ile güvenilir, doğrulanabilir, sıralı ve karşılıklı adımlar atılması çağrısında bulunmaktayız" denilmektedir. Libya'da silahlı grupların sivil siyasi iradenin liderliğinde devletin güvenlik birimlerinin çatısı altında yapılandırılması ülkenin en öne çıkan ihtiyaçlarındandır. Fakat burada anahtar ifade "sivil siyasi iradenin lider-

liği" ifadesidir. Bir diğer ifadeyle bu süreci üzerinde mutabakata varılan sivil irade yürütmelidir. Kendisi de bir silahlı grup olan Hafter'ın süreci yönetme girişiminde bulunması ise güven ortamının oluşmasını engelleyecektir.

12. maddede "Libya'daki silahlı grupların ve milislerin tasfiyesi ve silahsızlandırılması ve akabinde silahlı gruplardaki personelin sayımı ve profesyonel güvenlik soruşturmasına dayanarak personelden uygun olanların münferiden sivil, askeri ve güvenlikle ilgili devlet kuruluşlarına entegrasyonuna ilişkin kapsamlı bir süreç için çağrıda bulunmaktayız" denilmektedir. Silahlı grupların sayımı ve devlete entegrasyonuna ilişkin Libya'da uzun süredir çalışma yürüten saygın kuruluşlar, Türkiye'de ve dünyada konuya ilişkin uzmanların biriken tecrübelerine dayanarak kapsayıcı ve profesyonel bir süreç yürütmeleri durumunda olumlu neticeler alınabilecektir.

13. maddede "BM şartı ve uluslararası hukuka uygun olarak her şekilde Libya'daki terörizmle mücadele ihtiyacını tekrar teyit etmekteyiz. Tüm tarafları, BM listesindeki terörist gruplarla ateşkes düzenlemelerini ihlal ettiği tespit edilen kişilere uygun yaptırımların uygulanması için BMGK'ye ve bu yaptırımları uygulaması için üye devletlere çağrıda bulunmakta, bağlantılarını koparmaya çağırılmaktadır" ifadelerine yer verilmiştir. Bu maddedeki "her şekilde" ifadesi –Hafter'ın geçmişte kendisini "terörle mücadele eden yegane aktör" olarak takdim ettiği dikkate alındığında– Hafter ve destekçileri tarafından istismar edilmek istenecektir. Libya'da terörle ve aşırıcılıkla mücadele sivil yönetimin idaresi altında kapsamlı bir strateji çerçevesinde yürütülürse bunun olumlu neticeleri olacaktır. Türkiye'de konuya ilişkin yapılmış kapsamlı çalışmalar bulunmaktadır. İlgili tecrübeden istifade edilmesi durumunda süreç ciddi katkılar sunulacaktır.

16. maddede "Ateşkes düzenlemelerini ihlal ettiği tespit edilen kişilere uygun yaptırımların uy-

8. Danışma meclisi fonksiyonuna sahip olan ve meşru hükümeti destekleyen DYK'ye karşı bu tutum meşru hükümetin elinin zayıflaması ve konseyin etkisinin azaltılması isteğini gözler önüne sermektedir.

gulanması için BMGK'ye ve bu yaptırımları uygulaması için üye devletlere çağrıda bulunmaktayız" denilmiştir. Fakat çağrıda bulunulan BMGK'nin veto hakkına da sahip bazı üyeleri Libya krizinin aktörüne dönüşmüştür. Rus paralı askerler Hafter saflarında savaşmakta, Fransız silahları Hafter karargahlarında çıkmakta, Çin SİHA'ları Hafter güçlerini kullanılmaktadır. Bu münasebetle ateşkesin temininde BMGK'den ziyade Türkiye ve UMH arasındaki savunma ve güvenlik iş birliği anlaşması daha merkezi rol oynamaktadır.

19. maddede "Tüm aktörleri, askeri imkan ve kabiliyeti finanse etmek veya paralı asker görevlendirmek dahil, çatışmayı alevlendirecek veya BMGK silah ambargosu veya ateşkesle tutarsızlık teşkil edecek her türlü eylemden kaçınmaya davet etmekteyiz" ifadeleri kullanılmıştır. Libya'da ateşkesin sağlanması ve müzakerelerin sahici bir zemine oturması açısından gerekli bir madde olmakla birlikte Hafter ve destekçilerinin asker ve silah yığmaya devam ettiği, saldırılarını sürdürdüğü ve bu maddeyi uygulamak istemediği açıkça görülmektedir.

22. maddede şunlar kaydedilmiştir: "Silah ambargosunun olası ihlalleriyle ilgili olarak; BM Libya Destek Misyonu'nu (UNSMIL), BMGK'yi, 1970 (2011) sayılı BMGK Kararı uyarınca oluşturulmuş Komiteyi ve buna ilişkin 1973 (2011) sayılı Karar uyarınca oluşturulmuş Uzman Panelini, istihbarat paylaşma yolu da dahil olmak üzere, bilgilendirmeyi taahhüt etmekte ve tüm uluslararası aktörlere de aynısını yapmaları konusunda çağrıda bulunmaktayız." Bu maddeye rağmen Hafter ve destekçilerinin Libya'ya yönelik silah ambargosunu sürekli olarak ihlal etmeye devam ettiği görülmektedir.

37. maddede şu ifadelere yer verilmiştir: "Libya'nın, özellikle Libya Merkez Bankası (LMB), Libya Yatırım Otoritesi (LYO), Ulusal Petrol Kurumu (UPK) ve Denetim Bürosu (DB) olmak üzere tüm egemen kurumlarının bütünlü-

ğünü, birliğini ve yasal yönetimini geri kazanmanın, bunlara saygı duymanın ve korumanın çok önemli olduğu savunmaktayız. Söz konusu kurumların yönetim kurulları, kapsayıcı, temsilci ve aktif olmalıdır." Hafter'in yürüttüğü saldırılar nedeniyle ülkedeki birçok kurum ülkenin doğusunda etkin olarak faaliyet gösterememektedir. Bu nedenle ülkenin kurumlarının ülkenin her yerinde ve insicamlı bir şekilde çalışabilir olması siyasi bir çözüm çerçevesinde ülkede merkezi otoritenin tesis edilmesiyle mümkün olacaktır.

39. maddede "Libya halkına ait olan enerji kaynaklarının yasalara aykırı olarak herhangi bir şekilde istismar edilmesine yönelik girişimleri reddetmekte ve petrol gelirlerinin şeffaf ve adil bir şekilde dağılımı için çağrıda bulunmaktayız" denilmektedir. Fakat Hafter'e bağlı güçler ülkedeki petrol kurullarının kontrolünü ele geçirerek yönetimine el koymuştur.

42. maddede şunlar kaydedilmiştir: "Bin-gazi, Derna, Murzuk, Sabha, Sirte ve Trablus kentlerinde gerçekleştirilen yeniden yapılanma projelerine öncelik verilerek ciddi şekilde etkilenen alanları geliştirmek amacıyla tüm Libya toprakları üzerindeki yetkisini kullanan yeni, temsil edici nitelikte ve birleşik bir hükümetin himayesi altında, tüm bölgelerde gelişimi ve yeniden yapılanmayı destekleyen bir yeniden yapılandırma mekanizması kurulmasını teşvik etmekteyiz." Bu maddede ifade edilen ve edilmeyen Libya kentlerinin tamamında yeniden yapılandırma sürecine ihtiyaç olduğu görülmektedir. Fakat ifade edilen yeni hükümetin kurulmasının beklenmesi toplumsal taleplerin karşılanmasının gecikmesine neden olabilir. Bu nedenle altyapı yatırımlarına şimdiden başlanması, daha yapıcı bir tavır olacaktır.

51. maddede şu ifadelere yer verilmiştir: "UNSMIL tarafından önerilen 5+5'lik Askeri Komiteye Başbakan Serrac ve Mareşal Hafter'in temsilcilerini atamış olmalarını memnuniyetle

karşılmaktayız. 5+5'lik Komitede kapsamlı ve ciddi görüşmelerin cereyan etmesine olanak tanımak amacıyla, ateşkese riayet edildiği sürece, konferansın tüm katılımcıları ilave herhangi bir askeri konuşlandırmadan veya harekattan imtina edeceklerini beyan ederler.” İfade edilen komite toplanmış fakat ilk toplantıdan netice alınamamıştır. Hafter'in bu komitede sahadaki varlığını korumayı hedeflediği, eğer burada hedefine muvafık bir tablo ortaya çıkarsa komitenin yolunu tıkayacağı açıktır. Bu nedenle süreci henüz başındayken baltalamayı tercih etmiştir.

Libya'da siyasi çözümün temeli başkenti Trablus olan, devletin egemen kurumlarının Trablus'ta bulunduğu, sivil, demokratik ve hukukun üstün olduğu bir siyasi vizyon olmalıdır.

LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

Hafter halihazırda asker, silah ve mühimmat yığmaya ve saldırılarına devam etmektedir. 4 Nisan'dan sonra elde ettiği mevzileri elinde bulundurmaya sürdürdükçe saldırmaya devam edecektir. Saha kaynaklarının tamamı Hafter'in Berlin Konferansı sonrası asker, silah ve mühimmat yığmaya devam ettiğini ve kapsamlı bir saldırı hazırlığı içinde olduğunu teyit etmektedir. Sirte'den çekilen UMH güçlerinin konuşlandığı Misrata'nın yaklaşık 140 kilometre doğusunda bulunan Bugireyn ve Salahattin hattında Hafter güçlerinin kapsamlı bir saldırı başlatması öngörülmektedir. UMH, Hafter'in önümüzdeki günlerde ya da aylarda yapacağı saldırıları püskürtse dahi bu çözüm için zemin oluşmasına yeterli olmayacaktır. UMH güçleri Hafter'i 4 Nisan öncesi mevzilerine püskürtür ve Hafter'in kullandığı önemli askeri hava limanlarını etkisiz

hale getirirse Hafter ve destekçileri Trablus'a silahla girme senaryosunun mümkün olmayacağına ikna olacaktır. Zira Hafter mevcut mevzilerini korudukça ona asker, silah ve mühimmat yardımı artarak devam etmektedir. Çünkü mevcut askeri dengelerde Hafter Trablus'u tehdit edebilmektedir.

Hafter'e bağlı güçler 4 Nisan öncesi pozisyonlarına çekilmeye mecbur bırakılırsa Berlin ya da herhangi başka bir zeminde siyasi çözüm mümkün olabilir. Askeri çözümün mümkün olmadığının kesin bir şekilde ortaya konulduğu bir senaryoda siyasi çözüm tek seçenek durumuna gelecektir. Böyle bir durumda Berlin Deklarasyonu yukarıda ifade ettiğim çekincelerin söz konusu olmadığı aksine çözümün zemini olabilecek bir sürece evrilecektir. Libya'da reform için Cenevre'de toplanacak kırk kişilik heyet Libya'nın yeniden inşası için özgür bir ortamda tartışma yapabilecektir.

Libya'da siyasi çözümün temeli başkenti Trablus olan, devletin egemen kurumlarının Trablus'ta bulunduğu, sivil, demokratik ve hukukun üstün olduğu bir siyasi vizyon olmalıdır. Hafter, devlet kurumlarını kopyalayarak doğu bölgesinde paralel bir devlet yapılanması kurmuş olsa da Libyalılar bu bölünmüşlüğü sonlandırılmasını istemektedir. Libya'da sivil kurumların devletin bütün kurumlarının üzerinde olduğu, askerin savunma bakanlığı üzerinden sivil iradeye bağlı bulunduğu ve dış tesirlere kapalı bir siyasal düzen Libya'nın küresel sisteme entegrasyonu için bir zorunluluktur. Bir anayasa hazırlanarak referandumun gerçekleştirilmesi ve devletin işleyişinin anayasal güvence altına alınması gerekmektedir. Kolluk kuvvetlerinin anayasal düzenin tesisine yönelik gerekli görevleri yerine getirmesi için Libya'da bir güvenlik sektörü reformu yapılması elzemdir. Küresel aktörlerin müdahale için araçsallaştırdığı aşırıcılıkla mücadele için ise köklü tedbirler alınmalı, toplumsal uzlaş, barış ve devlet otoritesi tesis edilmelidir.

SONUÇ

Libya krizi bölgesel aktörler ve onların tesirindeki küresel aktörlerin olumsuz müdahalesiyle kompleks bir hal almıştır. Haddizatında kendi içinde karmaşıklığını koruyan bu kriz, Arap dünyasında farklı ajandalara sahip ülkeler, aktörler ve sahip oldukları vizyonlar ile başka bir boyuta geçmekte ve bu çatışma bölgede iki ana taraf arasında gerçekleşmektedir. BAE'nin uygulayıcı ve başat aktörü olduğu eksen uluslararası hukuka ve insan haklarına yönelik bütün ihlallerine rağmen bunu örten, Libya bazında da Halife Hafter'i var edip ona silah, asker ve mühimmat desteğini sağlayan destekçi konumundadır. 4 Nisan 2019'dan itibaren Trablus'a saldırı başlatan Hafter'e uygun ortamı sağlayan, BM genel sekreterini ülkede kendi diktatörlüğünü kurmak isteyen bu kişiyle görüştüren ve hatta Hafter Trablus'a saldırdığı zaman uluslararası aktör ve kuruluşların bu durum karşısında sessizliğini korumalarına sebebiyet veren de bu eksen ve sahip olduğu küresel lobidir. Yeterli askeri kapasiteye sahip olmadığı ortaya çıkan Hafter'in saflarında savaşmak üzere başta Rus Wagner şirketi olmak üzere birçok milletten paralı asker desteğinin ulaşmış olması da bahsi geçen eksenin bir eylemidir.

Krizin çözüme tek yakın tarafı olan ve meşru hükümeti destekleyen Türkiye'ye karşı bir taraftan Akdeniz'de bir oyun kurulup haklarının ihlaline yönelik hareket edilirken söz konusu aktörler aynı zamanda Arap dünyasında o ülkenin toplumunu temsil etmeyen, bu nedenle de bağımsız hareket edemeyen yönetimlerin kurulmasını istemekte ve bu düzlemde meşruiyeti olmayan aktör ve yapılara desteklerini sürdürmektedir. Bu minvalde bir yönetim kurulduğunda sadece yukarıda bahsi geçenler değil aynı zamanda ABD'nin bölgede nüfuzunun sağlanması, İsrail'in güvenliği ve etkinliğinin temin edilmesi de hedeflenmektedir. Libya krizi içerisinde Haf-

ter sadece darbeci bir eski asker değil küresel, bölgesel ve yerel iç içe geçmiş birçok ilişki ağının Libya'daki yansımasıdır.

Hafter ve destekçileri hedeflenen siyasi çözüm yolunda askeri yöntemde sonuna kadar ısrarcı olacak, askeri yöntemin başarısız olacağına ikna olduklarında ise siyasi müzakere sürecini kendi yararlarına işletmek isteyeceklerdir. Aylardır sözü edilen barış süreci, Moskova görüşmeleri ve Berlin Konferansı'na rağmen Hafter'in halen ateşkes konusunda anlaşmaya yanaşmaması, bu gibi aktörlerin karışıklıktan nasıl beslendiklerini ve toplumu içine alan siyasi bir çözümünden nasıl kaçındıklarını gözler önüne sermektedir. Diğer yandan siyasi çözümün gerçekleşmesinin krizin tamamen bittiği anlamına gelmediği, 2015'te Fa'sta gerçekleştirilen müzakereler ve Hafter ile destekçilerinin bunu nasıl kendi lehine çevirdiği örneği üzerinden görülebilmektedir. Hafter ve destekçileri siyasi çözüm denkleminde etkili olacak aktörler üzerinde belirleyici olmak isteyecektir. Başta BM olmak üzere küresel aktörler nezdinde lobi faaliyetleri gerçekleştirerek kendilerine karşı aktörleri hedef alan kampanyalarını sürdüreceklerdir. Bu durumda da Libya'da siyasi çözümün mümkün olup olmayacağını UMH'nin askeri gücünün caydırıcılığı belirleyecektir. Siyasi çözüm sürecinde ise destekçileri Hafter'in darbeci asker imajını silmek isteyecek ve siyasi bir aktöre dönüşmesi yolunda çaba sarf edecektir. Ülkede senelerdir sürmekte olan krizin başlıca nedeni olan Hafter karşısında siyasi çözüm, sivil ve demokratik irade ve diktatörlük karşıtlığı konusunda ısrarcı olunması, siyasal sistemin buna göre kurgulanması gerekmektedir.

Türkiye, Libya politikasının başarıya ulaşması ve meşru hükümetin önderlik ettiği bir siyasi sürece geçilmesi için üç boyutlu bir süreci eş zamanlı olarak yönetmektedir. İki ülke arasında imzalanan askeri ve güvenlik iş birliğine dair anlaşma çerçevesinde sahadaki askeri

dengelerin belirlenmesi konusunda UMH ana aktördür. Savunduğu istikrar, siyasi çözüm ve sivil idareye ulaşmak için UMH'nin askeri imkan ve kabiliyetlerinin en üst düzeye çıkarılması gerekmektedir. Askeri dengelerin siyasi dengelere direkt olarak etki ettiği ülkenin mevcut durumunda UMH ve müttefiklerinin bu karışıklıktan güçlenerek çıkması iş birliği içerisinde bulunularak sağlanacaktır. Berlin Konferansı sonrası yukarıda da bahsi geçen bazı kararlar ile

askeri ve siyasi dengeler şu an için bu konferans sonrası kurulmakta olan küresel müzakere sürecini etkilemektedir. Türkiye'nin müttefiki UMH'nin sahada elde ettiği kazanımlarının küresel ve bölgesel aktörler tarafından kabul edilmesi süreci en az sahadaki süreç kadar çetin geçecektir. Bu nedenle küresel müzakere süreçleri Türkiye ve Libya tarafından çok boyutlu olarak ele alınmalı, sonraki adımlar düşünülmeli ve ince hesaplarla yönetilmelidir.

BERLİN KONFERANSI VE LİBYA KRİZİNİN GELECEĞİ

EMRAH KEKİLLİ

SETA | ANALİZ

Bu analiz Berlin Konferansı'na giden süreci, konferansın niteliğini, Berlin Deklarasyonu'nun içeriğini ve bu bağlamda Libya krizinin geleceğini ilgili bütün aktörlerin pozisyonlarını değerlendirerek ele almaktadır. Bu analizin iddiası içerik ve önerdiği yol haritası açısından Libya krizinin çözümü için bir zemin oluşturabilecek olmasına rağmen Berlin Konferansı'nın –Hafter ve destekçilerinin Libya Siyasi Anlaşması'nı boşa çıkartmasına benzer şekilde– Berlin sürecini de anlamsızlaştırmak istediği yönündedir. Analiz, Berlin süreci ya da siyasi çözüm için başlatılacak herhangi bir inisiyatifin başarılı olmasının ancak Hafter'e bağlı güçlerin geriletilmesiyle mümkün olacağını öne sürmektedir. Analiz yazılırken geçtiğimiz bir yıl içinde, birebir görüşme yapılan çok sayıda Libyalı karar alıcı ve siyaset yapıcının görüşleri, bölgesel ve küresel dengeler dikkate alınarak değerlendirilmiş, ilaveten konuya ilişkin Arapça ve İngilizce analizler dikkatli bir şekilde incelenmiştir.

www.setav.org

ANKARA • İSTANBUL • WASHINGTON D.C. • KAHİRE • BERLİN • BRÜKSEL